

BAQSISHILIQ MEKTEPLERI

Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiali
“Ulıwma kásiplik hám social-gumanitar panler” kafedrası
“Kórkemónertanıw” bóliminiń
2-basqısh student: Dauletbaeva Gúlxumar

Annotaciya: Bul maqalada ulıwmalıq baqsishılıq óneri, onıń payda bolıwı hám rawajlanıw basqışları. Rawajlanıw barısındaǵı payda bolǵan baqsishılıq mektepleri, Genjebay Tilewmuratovtıń iskerligi, Muxalles ansambliniń payda bolıwı haqqında sóz etiledi.

Tayanış sózler: baqsishılıq, jıraw, qıssaxanlıq, duwtar, dástan, qosıq, nama, ustaz-shákirt, mektep.

Аннотация: В этой статье рассматривается искусство бакши, его возникновение и этапы развития в нашей стране. Появление первых школ быхшы, творчество и труды Генжебая Тилеумуратовича, а также возникновение ансамбля “Мухаллес”.

Ключевые слова: бакшы, жиров, дутар, дастан, песня, мелодия, учитель-ученик, школа.

Annotation: This article examines the art of bakshi, its origin and stages of development in our country. The emergence of the first bakshi scholls, the creativity and works Genjebay Tileumuratovich, as well as the emergence of the “Mukhalles” ensemble.

Key words: Bakshi, dutar, dastan, song, melody, teacher and student, school.

Húrmetli birinshi prezidentimiz I.A.Karimovtıń “Xalqımızdıń súyenishi ata-babalarımızdıń qaldırǵan áhmiyetli miyraslarınıń ózi bir úlken gáziyne. Bul gáziyneden aqılǵa say paydalanıw lazım. Ata-babalar wásiyatına sadıq hám múnásip bolıwımız kerek” degenindey ájdadlarımız qaldırǵan biybaha gáziynelerin hám onı aǵızbay-tamızbay atadan balaǵa jetkerip kelgen pidayı atqarıwshılardı tariyx betlerinde kórsetiw sawaplı is bolıp otır. Usınday ataqlı baqsı-sázendeleriniń biri Genjebay Tilewmuratov edi. Genjebay Tilewmuratov 1920-jılı Moynaq rayonında baqsılar shańaraǵında dunyaǵa keledi. Onıń aǵaları Qazaqbay hám Dáwletbaylarda baqsı, sázende bolǵan. Ákesi Tilewmurat óz dáwirindegi Xorezm, Turkmenstannıń Tashawız wálayatı átirapında qoldan-qolǵa tiymey júrgen baqsı boldı. Qaraqalpaq baqsishılıq mektebi 4 shaqapqa bólinip, olar Aqımbet-Muwsa mektebi, Gáripniyaz-Súyew mektebi, Arzı mektebi, Orinbay mektebi bolatuǵın bolsa, Genjebaydıń ákesi Tilewmurat qaraqalpaq baqsishılıq óneriniń bir tarawın quraytuǵın Arzı baqsınıń shákirtleri Begim hám Dawıt baqsılarǵa shákirt bolıp tálim alǵan. Genjebay

kishkeneliginen sazğa qızıǵıp, kóp jillar ákesiniń izine erip toy-merekelerge barıp qosıqların tıńlap dástanlardı óz ákesinen úyrenedi. Ol kem-kemnen dunya túsiniǵi keńeyip, shákirtlik uqııbı ulǵaya kelgennen keyin, ákesi menen sheklenbey Aqımbet baqsınıń shákirtleriniń shákirtleri Esjan, Xudaybergenlerdiń izine erip kóp ǵana xalıq namaların, sazların, dástanların úyrenip kózge túse baslaydı. Bunnan tısqarı ullı Súyew baqsınıń shákirtleri Ámet, Atajanlardıń shákirti Japaq baqsınıń atqarıwshılıq usılına qızıqsınadı. Sońında Qońıratqa barıp Orınbay baqsınıń atqarǵan namaların, qasında awılma-awıl júrip, úlken inta menen úyreniwge kewil bayladı. Ol usı tórt baqsıshılıq mektep wákilleriniń bir-birine usamaytuǵın ózine tán tvorchestvolıq ózgesheliklerin boyına jámlep, bul ullı baqsılardıń atqarıwshılıq dástúrlerin, dóretpelerin muzey eksponatında qádirlep saqlap júrip, ózi hesh kimgе usamaytuǵın, tek Genjebay baqsınıń atqarıw usılına tán jeke atqarıwshılıq usılın jarattı. Genjebay Tilewmuratovtıń “Muwsanıń” jolına tán qatań dramalıq shiyelenisken naǵıs, sulıw sazlılıq, bálent lapız, “Súyewge” tán oynaqı, háreketshelik, súwretlemeshilik, “Arzıǵa” tán sahrayı keńlik, qıyalıy párwaz, jańa sapalılıq, “Orınbayǵa” tán lirikalıq ishıq sezimtalıq, tolǵanıslar báride Genjebayda jámlengenligi onıń kóp qırılı talantınan derek beredi.

Ol hesh bir atqarıwshılıq usılın sol qálpinde tákirarlamay, olarǵa ózinshe stil, forshlag, mordento, triol, tremola qusaǵan qosımsha jańa boyawlar, nama hám sazları naǵıslar menen bezendire otırıp, qosıqlardı bálent lapız benen kámine keltirip aytıwları kimdi bolsa da bir terbendirmey qoymaydı. Onıń tınımsız izleniwleri, izertlewleri nátiyjesinde jıynaǵan tásirleri, tájiriybesi arqasında ıǵbal talayı joqarı dárejedeǵi, hámmeden úyrengen biraq hesh kimgе klassik atqarıwshılı bolıp shıńlarǵa kóteriliwine alıp keldi. Genjebay Tilewmuratov joqarida aytılıp ótilgen mekteplerdiń wákilleri bolǵan Esjan, Japaq, Qarajan, Aytjan, Jańabaylardan tálim alıp, olardıń atqarǵan namaları menen sazların, tınımsız qayta-qayta zikir ete beriwı nátiyjesinde atqarıwshılıq texnikası jetilisip, repertuarlarınıń keńeyip barıwına eristi. Genjebay Tilewmuratov ákesi Tilewmurat baqsıdan Láy-láy, Jeti asırım, Alaqayıs, Adıńnan, Arıwxan, Dás nama, Sıy perde, Mıń túmen namaları menen sazların úyrenip, olardaǵı texnikalıq múmkinshiliklerdi iyelep alıwda, óziniń asa talantı jaǵınan kórsete bildi. Usı úyrengen namaların sheber atqarǵanlıǵı menen tıńlawshılardıń tez arada ózine tarta aldı. Ullı geniyl baqsı xalıq kompazitorı Muwsa baqsınıń Muwsa sen yarı, Sen yar qal endi, Sanalı keldi, Demir donlı, Baǵ-hárem, Súyewdiń Qosha-dás, Mertewil, Górqız, Iyraniy, Orınbay baqsınıń Shirwanı qatar, Zárlátme, Sharqı shuwar namalarında meńgerip, qatar klassikalıq namalardı bántine jetkerip orınlawda, olardıń ózine tán ózgesheliklerine máni berip, júreктен shertiwge ádetlendi. Bulardıń barlıǵı onıń atqarıwshılıǵındaǵı kóp qırılıqqa, tıńlawshılıq ıqlasǵóyleriniń hám mereke qurlarınıń keńeyiwine alıp keldi. Bul tabıslardı qolǵa kiritiwde hár bir namanı uzaq jillar dawamında úzliksiz shertip, qayta-qayta tákirarlap, shınıǵıwlar islewi nátiyjesinde eristi álbette. Haqıyqatında da Ǵarıpniyaz, Eshbay, Aqımbet, Muwsa, Súyew, Arzı,

Orınbay, Juman, Sherniyaz sıyaqlı ullı baqsılardıń bul namaların shákirtler awır mashaqqatlar, uzaq jıllar tayarlıqlardan keyin ǵana qabızına sıyǵıza alǵan. Bul namalardı atqarıwǵa, kez kelgen baqsılardıń júreksine almaytuǵınına baylanıslı Tań naması dep atalıp, olardı baqsılar tek ǵana jaqın - dawıs perdeleri ashılısıp, ses hám hawaz jolları balqıp háwıjlengen waqıtları ǵana, sol múmkinshilikke iye bolıp atqaratuǵın bolǵanlıqtan solayınsha Tań naması dep atalǵan. Genjebay Tilewmuratov tınımsız mezigil kútpey shınıǵıwlar islewiniń nátiyjesinde, Tań namasında ózine baǵındırıp adamlarǵa ráhát baǵısh etiw múmkinshiliklerin boyına sińdire alǵan. Bolajaq ataqlı baqsı bul ullı sánáátkerlerdiń atqarıwshılıq dástúrlerine, dóretpelerine muzey eksponatınday qádirlep saqlap júrip, buzıp shertiwshilerden qorǵawdıń ǵana tárepdarı bolıp qalmaq, oǵan óziniń izleniwshilik hám jańashılıq penen úlesin qostı.

Ol ákesinen úyrengen Láy-láy namasın eliw jıldan aslam dáwirde gúlin túsirmey, ólshemlerin tawıp, hár qıylı naǵıslar, formalar qosıp úlken emotsionallıq aǵıslar, qızǵın kúsh penen aǵıtıp otıratuǵını sonshellı, onı tıńlawshı jurtsılıq hár atqarǵan sayın aramızdan taǵı bir káramat baqsı shıqtı dep quwanısıp qalatuǵın edi. Olardıń bul namalar xalıq naması ekenin esten shıǵarıp tap Genjebay Tilewmuratovtıń jańadan payda bolǵan óziniń jeke shıǵarması, dóretpesi shıǵar dep túsinipte qalatuǵın edi.

Genjebay Tilewmuratov dóretiwshilik xızmetleri barısında qaraqalpaq namaları hám sazların, hár qıylı naǵıslar, hár qıylı ırǵaqlar menen bayıtıp, jańadan tuwǵanday etip jańartıp bariw menen sheklenbey, baqsıshılıq óneriniń úlken komponenti bolǵan dástansılıq dástúrinde óziniń dóretiwshilik xızmetinde úzliksiz bayıtıp bardı. Genjebay Tilewmuratov óziniń súyip atqaratuǵın “Ǵarıp ashıq”, “Sayatxan Hámra”, “Húrlıxa Hámra”, “Yusup Axmet”, “Góruǵlı”, “Qırmandalı”, dástanların nama, sazlar arqalı teatrdaǵıday muzikalıq obrazlar menen waqıyalardı súwretlep otırdı. Haqıyqatında da ol óziniń bálent lapızı, sázendeshiligi menen dástan atqarıwshılıq sheberligin tap sahnadaǵıday tań qalarlıq dárejede birden-aq kórsetip, onı aqırǵı demlerine shekem háwirin túsirmey mudamı rawajlandırıp bardı. Genjebay Tilewmuratov atqarıwshılıq sheberligi asıp bargan sayın jaǵımlı hawazı, gúmbirlegen sazı, bet-álpettegi mimikası, ondaǵı aktyorlıq háreketler, qızǵın yosh bári altın jipke dizilgen merwert taslarday bolıp, onıń shın mánisindegi tınıp turǵan talantı, xalıqtıń ıqlasın alıwǵa miyassar etti. Haqıyqatında onıń súyip atqaratuǵın “Muwsa naması”, “Muwsa sen yarı”, “Láy-láy”, “Adıńnan”, “Ala qayıs”, “Bes perde”, “Arıwxan”, “Jeti asırım”, “Qosha dás”, “Kór qız”, “Mertewil”, “Eshbay”, “Muxalles” hám basqada nama sazların júreктен berilip, emocional kúsh penen berilip atqarǵan waqıtları tıńlawshı tamashagóy bul namalardıń hár qaysısına teatr tamashasın kórgendey tásir alatuǵın edi. Ol óziniń jarqın talantı, qúdiretli sheberligi hám jaǵımlı hawazı menen respublikamızdıń kóp sanlı atqarıwshılarına órnek bola aladı.

Genjebay Tilewmuratov 1949-jılı Nókis Mámleketlik Pedagogika Institutına oqıwǵa kirip, 1955-jılı Til hám ádebiyat fakultetin tabıslı pitkeredi. Studentlik jıllarında baqsı Esjan Qospolatovqa shákirt bolıp eredi. Ustazı Esjan baqsıdan kóp namalardı, dástanlardı úyrenip, repertuar qosıp bayıtadı. Esjan baqsınıń shákirtleriniń ishinde eń aǵlası, sózge de, sazǵa da sheberi Genjebay bolıp, ustazı Esjan baqsınıń algısına miyassar boldı. Kem-kemnen Esjan baqsı Genjebayǵa bóten shákirtlerine úyretip, namalardı shertip kórsetip, qátelerin dúzetip turıwdı tapsıradı hám shákirtlerine Genjebaydan úyreniwın talap etip turatuǵın boldı. Studentlik jıllarında-aq tez-tezden radio arqalı efirden Genjebay qosıqlar ayta baslap, kimsen baqsı Tilewmuratov bolıp, xalıqqa óziniń bálent lapızın, namanı taza, jaqsı, sazdı duwtardı da sheber shertiw menen kópshiliktiń kózine túsip, algısqa miyassar bola baslaydı.

Pedagogikalıq Instituttı pitkergennen keyin, Mámleketlik teatrda, sońınan 1956-1957-jılları Kegeyli rayonınıń Xalqabad sovxozı orayındaǵı №1-orta mektebiniń dáslep múǵallımı bolıp, 1957-1959-jılları usı mekteptiń direktorı bolıp jumıs alıp baradı. 1959-1960-jılları Kegeyli RayONOsında metodist bolıp isleydi. 1960-jılıniń mart ayınan baslap Nájim Dawqaraev atındaǵı tariyx, til ádebiyatı Institutınıń kórkem-óner sektorında ilimiy xızmetker etip jumısqa shaqırıladı hám sonnan baslap ómiriniń aqırına shekem Qaraqalpaqstan muzıka mádeniyatın rawajlandırıwǵa belsene xızmet etedi. Talantlı baqsı Genjebay Tilewmuratov usı kórkem-óner sektorında islep júrgen dáwirinde Qaraqalpaqstannıń derlik hámme awıl hám qalaların aralap el ishindegi baqsı jıraw qıssaxanlardıń atqarıwındaǵı qosıq hám sazlardı, dástanlardı magnit lentasına jazıp alıwda úlken miynet etken, miyrasımızdı sońǵı áwladqa qaldırıwda ayanbay-belsene xızmet qılǵan belgili mádeniyat xızmetkeri bolıp tanıladı.

Oǵan 1969-jılı “Qaraqalpaqstanǵa miyneti sińgen xızmetker” húrmetli ataǵı, sonday-aq 1977-jılı Qaraqalpaqstan xalıq baqsısı húrmetli ataǵı, 1987-jılı Berdaq atındaǵı mámleketlik sıylıqtıń laureati berildi hám sıylıqlandı.

1976-jılı Qaraqalpaq Mámleketlik televidenie hám radio esittiriw komiteti janınan duwtarshılar ansamblin dúziw ushın Radio esittiriw komitetine jumısqa shaqırıladı. Sol jerde Respublikamızdıń belgili “Muxalles” duwtarshılar ansambliniń birinshi shólkemlestiriwshisi hám muzıka basshısı bolıp islep kelgen, kóplegen shákirtler tayarlaǵan, belgili baqsı hám ustaz.

Qaraqalpaqstan Respublikasınıń 1957-1985-jılları aralıǵında Tashkent qalasında, Tatarstan, Bashqurtstan, Daǵıstan, Ázerbayjan, Túrkménstan, Tájikstan, Qazaqstan, sonday-aq Moskvada ótkerilgen hár qıylı saltanatlı koncertlerde, mádeniyat kúnlerinde Genjebay baqsı Tilewmuratov baqsı sıpatında jeke qosıqlar aytıp hám oziniń dúzgen “Muxalles” ansamblı repertuari menen belsene qatnasti. Baqsıshılıq ónerin tuwısqan xalıqlarǵa taratıwdı, qaraqalpaq xalıq namaları menen tanıstırıwda salmaqlı úles qostı. Qaraqalpaq xalqınıń súyikli baqsısı bolıp keń jurtshılıǵımızǵa tanılǵan baqsı, bir neshshe xalıq namaların Qaraqalpaqstan radiosınıń altın fondına, magnit lentasına

jazıp qaldırıldı hám televideniyege zapiske túsirildi. Talantlı baqsı ustaz bir qansha shákirtler tayarlap shıǵardı. Ómiriniń aqırına shekem sahnada qosıqlar aytıp, jaslarǵa baqsıshılıq ónerin jalıqpay úyretti.

1992-jılı Nókis mámleketlik kórkem-óner kolledjinde “Folklor” bóliminiń ashılıwında tikkeley úlesin qosıp, sol bólimniń jumısların baslıǵı retinde shólkemlestirip – ayaqqa turǵızıwdaǵı islegen miynetleri óz aldına boldı. Búgingi kúni sol sawaplı jumıslardıń guwası bolıp – onıń xalıqqa keltirgen jemislerin kórip otırmız. Máselen kóplegen jaslarǵa baqsıshılıq ónerin úyretip, baqsılar tayarlap shıǵarıwǵa salmaqlı úlesin qostı hám olar búgingi kúni milliy muzıkamızdı dunya júzine tanıtpaqta. “Qaraqalpaqstan xalıq baqsısı” húrmetli ataǵına iye bolǵan házirgi kúnde xalqımızǵa belgili bolǵan baqsı Turǵanbay Qurbanovtı, Ózbekstan xalıq baqsısı Ğayrat Ótemuratovtı, Ózbekstan xalıq baqsısı Teńel Qallievti hám basqa da kóplegen shákirtler tayarlap, olardı úlken dárejelerge jetkeriwde baqsı Genjebay Tilewmuratovtıń miynetleri oǵada ullı. Sonday-aq kóplegen talantlı jas baqsılarımızdıń birazı ózlerin Genjebay Tilewmuratovtıń shákirtimiz dep tán aladı.

Genjebay Tilewmuratovtıń milliy baqsıshılıq ónerinde óshpes iz qaldırǵan iskerligi bul onıń “Muxalles” ansamblin dúziwdegi islegen miynetleri. 1980-jıllardan baslap namalardı ansamblde shertiwge qızıǵıwshılıq kúsheye basladı. Sol sebepli húkimetimiz tárepinen oraylıq Qaraqalpaqstan teleradio kompaniyası janınan Muxalles ansambl shólkemlestirilip, oǵan Genjebay Tilewmuratovtı kórkem basshı etip tayınladı. Bul jerde ol xalıqtıń altınǵa bermes sazların, qosıqların qayta jasandırıp, xalıqtıń ózine qaytıp beriwde pidayılıq penen kóp izlendi hám usı baǵdarda ansambl aǵzaların násiyatlap barıwda jedel xızmetler etti. D.Allanazarovtıń “Xalıq baqsısı” kitabında Muxalles ánsamblin dúziliwi haqqında Genjebay Tilewmuratov tómenдеgi maǵlıwmatlardı berip ótken. Bul 1976-jıl edi. Onda men Ózbekstan Ilimler akademiyası Qaraqalpaqstan Filialınıń iskusstvo sektorında islep atır edim. Kútilmegende maǵan duwtarshılar ánsamblin dúziw tapsırıldı. Óytkeni kelesi jılı Bashqurtstan ASSRında avtonomiyalı respublikamızdıń mádeniyat kúnleri ótkerilejaq eken. Qaraqalpaqstan milliy saz-áspabı esaplanǵan duwtar hawazın jańlatıp, bashqurt tuwısqanlarǵa tıńlatıw zárúr bolǵan. Menińshe bul shınında da durıs tabılǵan aqıl. Tuwrı, tez arada ansambl dúzip, tez arada xalıq iqlasına iye bolıw qıyın. Ári oylandım, beri oylandım. Óytkeni, sázende jigitlerdiń basın qurap, bir jerge jámlestiriw qıyın. Waqt qısqa. Jáne taǵı ánsamblı jámiyetlik baslamada dúziw kerek. Táwekel jasadım. Tezden sázende jigitlerdi jıynay basladım. Belgili melodist Ańsatbay Qayratdinov, Sálmenbay Sadıqov, girjekshi Kárimbay Tımbaev, Quwanışbay Dosjanov, balamanshı Orazbay Asanov hám Uzaqbay Shamuratovlarǵa maqsetimdi túsindirdim. Pikir olarǵa da maqul tústi. Ğárez adamlardıń sanın onǵa jetkerdim. Solay etip, jámiyetlik duwtarshılar ansamblı dúzildi. Ansamblge aylıqsız qatnadı. Sol waqtında meni quwatlap, xalqına miynetin ayamaǵan jigitlerge raxmet aytaman. Ansambl

ağzaları “Sıy perde”, “Nazlı”, “Ilme Sultan”, “Nalış”, “Sayra duwtar”, “Náylermen” namaların ıqlas penen úyrendi. Bashqurtstan mádeniyat kúnlerinen, aq júzli, abıraylı bolıp qayttıq. Ánsambl qárejetsiz shańaraq kótergeni menen kelesi jılı Respublika Mádeniyat Ministrliǵı qarjı ajıratı. Bunnan keyin jigitterdiń yoshına yosh, jigerine jiger qosıldı. Jáne de xabarshı Genjebay Júginisov Genjebay Tilewmuratovtan baqsıshılıq haqqında sáwbetleskende, tómendegi juwaplardı beredi.

- Usı kúnleri Respublikamızda sizlerdiń izbasarlarıńız duwtarshılar ánsambli kóbeyip atır. Biraq olardıń repertuarında milliy namalar az. Bayımay atır. Buǵan ne sebep bolmaqta.

- Sorawıńız orınlı. Durıs. Bul birinshi gezekte ansambldi kórkemlik jaqtan basqaratuǵın adamǵa baylanıslı. Kópshiligi radiodan, televidenieden esitken namalarına elikleydi. Óz betinshe izlenbeydi. Hátte qaraqalpaq kompozitorlarıńıń namalarında shertip úyrenbeydi. Bul bir tárepi. Ekinshiden, qaraqalpaq milliy namaların úyreniwi menen qatar, ol qosıqlardı anıq aytıwdı da úyreniwi tiyis. Sebebi, qosıq buzılsa, tıńlawshıǵa keri tásir jasaydı. Ásbap nama ırǵaǵına túspeydi. Mine usı nárselerge dıqqat bólinse, aldaǵı waqıtlarda ánsambl repertuarı milliy namalar menen sózsiz bayıdı. Ansambldiń repertuarın bayıtıp barıwında xalıq ómiriniń enciklopediyası, arxitekturası, arxivi esaplangan xalıq namaları tiykarǵı arqawı boldı. Usı táreplerin eske alǵanda xalıq arasında kem-kemnen umıtılıp baratırǵan hám qollanıwdan qalıp kiyatırǵan Mın túmen, Sıy perde, Dás nama, Demir donlı, Kepter muxallesi, Zárletme, Sharxı-shuwar, Shirwanı qatar hám basqada tolıp atırǵan eski namalardı qayta tikley otırıp, olardı xalıqqa qayta jetkeriwde, Genjebay Tilewmuratovtı baslamashı, shólkemlestiriwshi, patriot, pıdayı sánaátker boldı dewge arızıdı. Ansambl dúziwde baqsınıń aldınan shıqqan qıyınshılıqlardıń biri sázendelik jámaátı dúziw, olardı eń jaqsı saz áspabları menen qurallandıırıw boldı. Búgingi kúni joqarı hám orta maǵlıwmatlı duwtarshı sázendelerdiń kóbeyip qalıwına qaramastan tınıq talantlı, óziniń jeke usılı, stili, atqarıwshılıq jolına iye bolǵan atqarıwshılar kútá siyrek gezlesedi. Kópshilik sázendeler ózleri atqarıp júrgen sazlarınıń maǵızın shaǵıp atqarıw uqıbına iye emes. Sol sebepten ırǵaǵına júreктен túsinetuǵın, kórkem boyawlar menen naǵısların súwretlep beretuǵın qániygeler, altınıń sınıǵınday tańsıq. Olardıń da geyparaları, ózleriniń shertip júrgen sazların tereń uǵınıp, oy júgirttirip, túsiniп atqarıwǵa umılmaydı. Bunday jaǵday da tvorchestvolıq talanttıń ózi joǵaladı.

Genjebay Tilewmuratov ansambldiń usı táreplerine itibar berip aynalasına hár qıylı saz áspablarıńıń jetik sázendelerin jıynap, olarǵa sazlarıń shiyelenisken názik elementlerine shekem nıǵırlap jetkeriwdi maqset etip qoydı. Olarǵa hár bir atqarǵan naması ústinde tereń oylanıp, oy-pikir, fantaziyasın jarıstırıp otırıwdı mudamı zinharlap talap etti. Duwtardı qolına alǵanda ózinde umıtatuǵın fanatik sázende, muzıka menen barqulla júzbe-júz kelip arpalısıp-alısıp, sazdı óz diydine názik ırǵaǵına jetkermegenshe, onı ózi menen sóyletpegenshe, ózinde bar barlıq múmkinshilikti

aqırına shekem jumsamağansha tınbaydı. Genjebay Tilewmuratovtıń atqarıwshılıq sheberligi de sonda, ol atqarıw processinde bir sazğa bir neshshe elementlerdi jetelep ákelip úylesimli túrde júyin bildirmey jarasıǵın keltire alatuǵın edi. Ol eger sazdıń mına jerine mına ırǵaq, baylam kerek dep tapsa, ol tartınbastan kerek jerine áse-pát berip sazdı taǵı da alǵa qaray tabiiy jolına jetelep rawajlandırıp otıradı. Ol hasıl lipas kiygendey sazlarǵa jáne de jarasıq, kóp qırlılıq baǵısh etedi. Sánaátkerdiń elden erek tapqırlılıǵında mine usında kórinedi. Usınday tınımsız miynetleriniń arqasında ol óziniń oylaganınday hár qaraqalpaq nama-sazların, qosıqlarınıń ústinde tınımsız miynet etip bir qálipke túsirip, namanı sulıw ırǵaqlar menen bayıtıp bardı. Sol sebepten ıqlasgóyleri onı talantlı sázende, hawazı bálent qosıqshı-baqısı sıpatında da keń peyil jomart insan sıpatında da, onı bárqulla tınıq dóretiwshilik xızmeti ústinde de kórip, shın mánisinde tereń izzet húrmetke bóleytuǵın edi. Mine sol sázendeligi, qosıqtı atqarıw sheberligi hám tınımsız miynetiniń arqasında óziniń tırnaǵın qalaǵan Muxálles ánsambliniń aǵzaları Ańsatbay Qayratdinov, Sálmenbay Sadıqov, girjekshi Kárimbay Tımbaev, Quwanıshbay Dosjanov, balamanshı Orazbay Asanov, Uzaqbay Shamuratov, Turǵanbay Qurbanov, Ğayratdin Ótemuratov, Teńel Qalliev, Gúlbáhár Rametova, Injigúl Saburova, Begzada Asqarova hám basqalar ájayıp duwtarshı, girjekshi, qosıqshı solistler menen aqıllasa otırıp oylasıqlı túrde islegen tınımsız xızmetleri, diydilegen maqsetlerine eristirdi. Ol xalıq muzıkasın qayta islew, notaǵa túsiriwdey múmkinshilikke iye bolmasa da olardıń ansamblılik sesleniwine pát berip duwtardıń komponentli bolıp eseleniwine ayırıqsha túsiniw jetti. Ansamblge saz túsiriw degende geypara muzıka qániygeleriniń tek Evropasha bilimlikten basqanı kórmeytuǵın ádetlerine qarsı, muzıkanıń milliyliğine, shireliligine kórkem sapalılıǵına ayırıqsha kewil bóliwdi zinharlap talap etetuǵın edi. Genjebay Tilewmuratovtıń xalıqtıń milliy muzıkasın jiynap terip, saqlap, zer jaǵıp, áshókóylep, rawajlandırıwdaǵı xızmetleri, húkimetimiz tárepinen joqarı bahalanıp, onı Qaraqalpaqstan xalıq baqsısı, Berdaq atındaǵı Mámleketlik sıylıqtıń laureatı degen húrmetli ataqlar menen sıylıqladı.

Mine usınday miynetkeshligi menen ol qaraqalpaq baqsıshılıq óneriniń joǵalıp ketpey elede rawajlanıwına úlken úles qostı. Onıń bul iskerligi sebepli jurtımızda kóplegen baqsı hám sázendeler tek ǵana jeke emes, al ansambller dúzip kóplegen koncert hám bayramlarda belsene qatnasıp kelmekte. Házirgi waqıtta jurtımızdaǵı barlıq muzıka mekteplerinde jas baqsı hám sázendeler ansambli, onnan basqa joqarı oqıw orınlarında baqsı hám sázendeler ansamblleri menen bir qatarda qız hám ballar ansamblleri shólkemlestirilip, jurtımızdaǵı derlik barlıq bayram hám koncertlerinde qatnasıp elimizdiń aynası bolǵan milliy baqsıshılıǵımızdı rawajlandırıp tanıtıp kelmekte.

Paydalanıǵan ádebiyatlar:

1. Dauletbaeva G., Kamalova G. A SHINING STAR //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 880-884.
2. Gulxumar D., Gulmaryam K. BASHEROV DYNASTY //World scientific research journal. – 2023. – Т. 22. – №. 2. – С. 26-31.
3. Abdikarimova I., Kamalova G. KARAKALPAK FOLKLORE //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 2. – С. 1237-1239.
4. Madrimova T., Kamalova G. M. TEACHERS ARE DEAR... //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1.
5. То‘xtajon M., Kamalova G. M. XORAZM DOSTONCHILIKI //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 16. – №. 3. – С. 30-35.
6. Segizbaeva G., Kamalova G. J. CHARSHEMOVTIŃ DÓRETIWSHILIGINDE SAHNA HÁM KINO MUZIKASI //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 289-294.
7. Dauletyarova G., Kamalova G. A LOOK AT THE WORK OF TEACHER POLATBAY QURBANAZAROV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 283-288.
8. Kamalova G. M. et al. KÓRKEM ÓNER TARAWÍNDÁ ÁDEBIYATLARDÍŃ TUTQAN ORNÍ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 16. – №. 2. – С. 296-299.
9. Ulzada O., Kamalova G. M. QARAQALPAQSTANDA OPERA JANRINIŃ RAWAJLANIWI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 37. – №. 2. – С. 36-40.
10. Pirnazarov B., Kamalova G. PEOPLE'S FAVORITE SINGER SAGINBAI MATMURATOV //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 263-2668.
11. Saparova G. S., Kamalova G. M. M. TARIKHOV'S ROLE IN THE KARAKALPAK MUSICAL CULTURE //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 276-282.
12. Muratbaeva R., Kamalova G. M. MULTI-FACETED MONOCHROME //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – С. 269-275.
13. Ulzada O., Kamalova G. M. QORAQALPOQ SOZ ASBOBLARI KELIB CHIQISHI //Journal of new century innovations. – 2024. – Т. 44. – №. 2. – С. 166-168.
14. Jamǵirbaevna N. A. QISSAXONLAR //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 113-116.
15. Чаршемов Ж. МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕК КИНОМУСИҚАСИ //Вестник музыки и искусства. – 2023. – Т. 1. – №. 2. – С. 16-22.
16. Charshemov J. Karakalpak bakhshis and schools of bakhshi art //Teoretical and Applied Science (ISSN: 2409-0085). – 2023. – Т. 118. – С. 178-180.
17. Jamil Charshemov. (2024). PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 30-80 YEARS OF XX- CENTURY. *Web of Teachers: Inderscience Research*, 2(1), 33–36.

18. PROCESSES OF REALIZATION OF KARAKALPAK FOLKLORE IN SYMPHONIC MUSIC OF 1990-2010 OF XX-XXI CENTURY. (2024). *Western European Journal of Modern Experiments and Scientific Methods*, 2(1), 37-41.
19. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
20. Charshemov J. A REVIEW OF MARKABAY JIEMURATOV'S WORK //Modern Science and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 818-821.
21. Чаршемов Ж. БАЛЕТДА ЖЖ НОВЕР РЕФОРМАТОРЛИГИ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 33. – №. 2. – С. 20-25.
22. Charshemov J. XVI-XVII ASRLARDA BALETNING YEVROPADA KLASSIK RAQS TURI SIFATIDA RIVOJLANISHI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 22-27.
23. Charshemov J., Muratbaeva R. JAՆA RUXTAՂI XALIQ QOSIQLARI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 16-21.
24. Charshemov J., Orazalieva G. BAROKKO DՔWIRINIՂ GARMONIYASI //Вестник музыки и искусства. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 49-53.
25. To'xtajon M., Charshemov J. O'ZBEK MUSIQASIDA LAZGINIՂ TUTGAN O'RNII VA UNING TURLARI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 163-166.
26. IT A., JA S. JAՆA OՄIRGE QՔDEM BASQAN XALIQ QOSIQLARI //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 158-162.
27. Axmetovna M. A., Charshemov J. A. POLIFONIYANIՂ RAWAJLANIW DՔWIRLERI HՔM POLIFONIYALIQ FORMALAR //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – Т. 36. – №. 3. – С. 167-171.
28. Muratbaevna J. X., Charshemov J. A. QUNIN JOՂALTPAՂAN NAMALAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 5. – С. 28-33.
29. Sh S. G., JA S. JANՂA JAGIMLI NAMALAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 5. – С. 16-21.
30. Jamil S. et al. OHANGLAR JILOLANGANDA //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 19. – №. 5. – С. 22-27.
31. Gulxumar D., Gulmaryam K. MODERN SCIENCE AND RESEARCH //MODERN SCIENCE. – 2023. – Т. 2181. – С. 3906.
32. Gۇlxumar, Dauletbaeva, and Kamalova Gۇlmariyam. "BAQSISHILIQ OՆERINIՂ RAWAJLANIWI HՔM DՔSLEPKI BAQSISHILIQ MEKTEPLERI." (2024): 81-89.
33. Gۇlxumar D., Jamil S. KARLO DJEZAULDO GARMONIYASI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 5. – С. 89-95.